

Architektura meziválečného Zlína v československém a mezinárodním kontextu

V prvních čtyřech desetiletích 20 století se česká architektura pozvedla nad evropský průměr a dostala se do kontaktu s neaktuálnějšími tendencemi architektonického vývoje. V období moderny, kubismu, purismu a funkcionalismu vznikla výrazná architektonická díla především v Praze, Brně, Hradci Králové a ve Zlíně. Průkopníkem české moderny byl bezesporu Jan Kotěra, který ovlivnil celou úspěšnou architektonickou generaci. Výraznou a výjimečnou kapitolou byl vlastní stavební styl - česká kubistická architektura. Mezi významné představitele tohoto originálního směru patřili především architekti Pavel Janák, Josef Gočár, Vlastislav Hofman a Josef Chochol. Od dvacátých let 20. století se vůdčí myšlenkou nejen evropské architektury stal funkcionalismus, který kladl důraz na funkci, tedy účel staveb. Již první realizace, mezi něž patřily například budova Veletržního paláce, obchodní dům Baťa, Všeobecný penzijní ústav a Dopravní podniky v Praze, dosáhly vysoké úrovně nových staveb ve Francii, Německu, Holandsku a v Rusku. V tomto architektonickém pojetí vznikaly školy, léčebné domy, nemocnice, sanatoria, kostely, kancelářské domy, záložny, lázně, koupaliště i reprezentativní vily. Ve vrcholném díle architektů Jaromíra Krejcara, Bohuslava Fuchse, Josefa Havlíčka, Evžena Linharta, Jaromíra Krejcara, Josefa Štěpánka, Ernsta Wiesnera, Josefa Poláška a celé řady dalších byl vypracován účelný, provozně dokonalý půdorys, ekonomicky využívající všech daných možností.

Zcela ojedinělá byla v tomto kontextu výstavba města Zlína. Zlín se stal od poloviny 30. let vedle Prahy a Brna výrazným centrem československé moderní architektury. Byl prototypem racionálního průmyslového města založeného na standardizaci a opakovaném používání stejných prostorových modulů. Současně bývá považován za první realizaci celého funkcionalistického města. Od konce dvacátých let začal úspěšný zlínský podnikatel Tomáš Baťa realizovat v malém moravském městečku svou vizi o vybudování moderního sídla, zajišťujícího potřeby pro 50.000 obyvatel, a postavil základy pro jeho další velkorysé budování. Rozrůstající se tovární areál i město si od poloviny 30. let vyžádaly výstavbu nových továrních budov, škol, internátů, sociálních ústavů, nemocnic a dalších společenských a sociálních zařízení. Nesly charakter baťovské průmyslové architektury s jednotným železobetonovým skeletem (konstrukční modul 6,15 m x 6,15 m) s variantami cihlové a skleněné výplně. Prioritou při řešení bytové otázky se stala hromadná výstavba rodinných typových domků. Zlínské prostředí se svým překotným tempem rozvoje a stále rychleji se rozvíjejícím průmyslem postavilo i před architektu rozsáhlé úkoly. Zatímco většina evropské avantgardy neměla možnost své vize v praxi uplatnit, architekti a projektanti Baťovy kanceláře, kteří se od poloviny třicátých let permanentně zabývali navrhováním ideálního průmyslového města, realizovali moderní sny rychle a v širokém měřítku. Nahromadili také množství teoretických poznatků i řadu praktických zkušeností. Koncern Baťa, evropský příklad taylorovsko-fordovského systému podnikání, představoval jedinečný fenomén, byl synonymem pokroku a modernizace. Nedílnou součástí modernizačního působení firmy Baťa byla architektura jako nositelka nové estetiky mimo tradiční vzory a urbanismus jako nástroj společenské organizace.

Ladislava Horňáková

Poznámka k literatuře

Poslední obsáhlejší shrnutí výzkumu zlínské architektury lze najít v katalogu výstavy Národní galerie v Praze, který vydala Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně:

Fenomén Baťa. Zlínská architektura 1910-1960. Ed. Ladislava Horňáková. Zlín 2002.

(Aleš Filip)